

Mária-tisztelet Erdélyben

A székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum 2010 pünkösdjén megnyitott *Mária-tisztelet Erdélyben* című kiállításával egy olyan emlékanyag bemutatására és népszerűsítésére vállalkozott, amely az erdélyi Mária-tisztelet azon képi emlékeit próbálja bemutatni, amelyek templomokban, közgyűjteményekben maradtak fenn napjainkig. A kiállítás elsősorban Mária-szobrok és Mária-képek felsorakoztatására összpontosít, figyelmen kívül hagyva a hasonlóan fontos, a falképeken, a nyomtatványokon, kisgrafikákon, textilmunkákon stb. megjelenő Mária-ábrázolásokat. A bemutatásra szánt emlékanyag csak az „önálló Mária-képek” csoportját ismerteti. Eltekint a Mária életéből vett jelenetek (Mária születése, Mária tanítása, Mária eljegyzése, Angyali Üdvözlés, Mária találkozása Erzsébettel, Jézus születése, Szent család, Keresztre feszítés, Levétel a keresztről, Sírbatétel, Szentlélek eljövetele, Mária halála, Mária mennybevétele, Mária megdicsőülése) számbavételétől, mivel az erre vonatkozó emlékanyag egy külön kiállítás tárgyát képezhetné. A gyűjtemény a kiállítás idejére kölcsönként műtárgyakból és az említett keretek között tárgyalt Mária-ábrázolásokat bemutató táblákból áll. A felsorakoztatott emlékanyag többsége római katolikus, kevesebb hányada – a berendezés terén – evangélikus templomokból származik. A kiállítás rendezői jelen keretek között nem törekedtek a görög katolikus és a görögkeleti templomokban fellelhető Mária-ábrázolások bemutatására.

A Mária-ábrázolásokat bemutató táblák időrendi sorrendben lettek elhelyezve a kiállításon. A legelső táblákon bemutatásra kerültek mindazok a középkori Mária-szobrok, amelyek a kutatás eddigi állása szerint ebből a korszakból valók. Ezek mindegyike a gótikára és a kora reneszánszra jellemző álló Máriát jeleníti meg a gyermek Jézussal. Két életnagyságú, erőteljesen tartású, gondosan kifaragott redőzetű, festett és fémszínezett, valószínűleg a XIV. század közepéről származó alkotás (Nagyszeben, Tordatúr) kivételével, többségük a XV. század második (Csíkmenaság, Csíkszenttamás), illet-

ve a XVI. század első felében (Csíkszentmárton, Csíkszögöd, Erdőszentgyörgy, Kiskórod, Nagydisznód, Somogyom, Székelyszállás, Szászbogács, Székelyzsombor) készülhetett. Részletesebb elemzés egyedül a csíksomlyói kegyszobor tábláján olvasható, a tárgyról készült faragott és festett másolatok bemutatásával. A XVIII. századtól kezdődően számos metszet, festett és faragott kép jeleníti meg ezt a típusú Napba öltözött asszonyt, de többségüknél csak az előkép hatása azonosítható, részleteikben különböznek egymástól.

A középkoriakat a XVII-XVIII. századi Mária-ábrázolásokat bemutató táblák követik. Ezekon külön-külön kerültek bemutatásra a korra jellemző típusok erdélyi változatai, az erdélyi eredetű kegyképek, kegyszobrok, valamint a nem erdélyi kultusz helyekhez köthető kegyszobrok, illetve kegyképek Erdélyben fellelhető másolatai.

A kiállításon a Napba öltözött asszony, a Köpenyes Mária, a Szeplőtelen Szűz, a Győztes Immaculata, a Fájdalmas Anya és a Magyarok Nagyasszonya típusú ábrázolásokat mutatták be. Jelen ismertetés keretében nincs lehetőség kitérni ezek teljes jellemzésére, csupán néhány olyan példa kiragadására, amely érdekes vagy eddig ismeretlen adalékkal szolgálhat.

A Győztes Immaculata típusú ábrázolásnak több XVIII. századi változata ismert Erdélyből (Gyulafehérvár, Marosvásárhely, Székelyudvarhely, Kézdivásárhely, Csíksomlyó, Farkaslaka). A kézdivásárhelyi kantai ferences kolostorban őrzik e típus egyik legszebb példányát, e szobor kisebb változatát pedig a csíksomlyói ferences kolostor kápolnájában. A kantai ferencesek rendi számadásából ismert, hogy az 1756-ban készült Mária-szobrot a Szent Ferenc szoborral együtt szokás volt az úrnapi körmenetben Kézdivásárhely piacán körbehordozni.

Az erdélyi, székelyföldi XVII. századi festészetben gyakori téma a magyar szentekkel, királyszentekkel körülvett Patrona Hungariae típusú Mária-ábrázolás. A legkorábbi ábrázolások a csíksomlyói Salvator kápolna 1679-ben festett karzatmellvédjén, a csíkszentimrei templom ugyanekkor készült főoltárának központi fa táblaképen, valamint az 1685-ben készült

kézdiszentléleki főoltárnak és az ezekkel egykorú csíkszentgyörgyi főoltárnak az oromzatán fedezhető fel.

Erdélyi eredetű kegyszobornak, kegyképnek jelen ismeretek szerint három ábrázolás tekinthető: az 1500 körül készült csíksomlyói Boldogságos Szűz Mária szobra, az 1681-ben készült kolozsvári Könnyező Szűz képe és a XVII. században vagy a XVIII. század elején készült csicsókeresztúri Isten-szülő Dicsőítése típusú ikon.

A kolozsvári Könnyező Szűz képét bemutató tábla eddig ismeretlen másolatokat is felsorakoztat, mint például a csíkszenttamási, almakeréki, kerelőszentpáli, székelyszentkirályi és a régeni ábrázolások, összességükben mintegy megháromszorozva az eddig ismert másolatok számát. Egyedülálló erdélyi ábrázolásnak tekinthető az a parajdi, 1749-ből származó, egykori oltároromzati kép, amelyen Nepomuki Szent János a kolozsvári Könnyező Szűz oltalmába ajánlja magát. A párosítás összeköti a korábbi és erőteljesebb Mária-kultuszt az újabb keletű, 1729-ben történt szentté avatásával nyilvánosan is engedélyezett Nepomuki Szent János tisztelettel.

A nem erdélyi kultusz helyekhez köthető kegyszobrok, illetve kegyképek (Havas Boldogasszony, Lorettói Mária, Freisingi Immaculata, Máriazelli Szűzanya, Lehajtott fejű Mária, Segítő Mária, Máriapócsi Könnyező Mária, Jótanács Anyja, Brünni kegykép, Várados Mária, Máriaradnai Skapuláris Boldogasszony, Máriavölgyi Pálos kegykép) erdélyi másolatait bemutató táblák részletes ismertetésére sincs lehetőség, csak néhány kevésbé ismert ábrázolás rövid ismertetésére szorítkozunk.

Besztercén található egy olyan festmény, amely a bajorországi Altötting városában őrzött kegyszoborról készült, ez fogadalmi ruhák nélkül, eredeti alakjában, a szobrot befogadó fülke részleteinek bemutatásával ábrázolja a nagy tiszteletnek örvendő Mária-szobrot.

Éteden egy olyan oltárképet őriznek, amely a kölni St. Maria vom Frieden, napjainkra már elpusztult, Béke Királynője titulussal is illetett kegy-szobor másolatának tekinthető, amely minden bizonnyal a kölni kegyszobrot népszerűsítő, nagy számban készített, XVII. vagy XVIII. századi metszetek alapján készült olajfestmény.

A máriazelli kegyszobor többféle megközelítésű kutatása ismert, viszont erdélyi előfordulásai kevésbé feltártak. Jelenleg a berecki római katolikus templomban, a csíksomlyói ferences rendházban, az erzsébetvárosi örmény katolikus templomban, a gyulafehérvári Püspöki Palotában, a mikházi ferences templomban (két kópia), a nagy-szebeni Szent Kereszt kápolnában, a szamosújvári örmény katolikus templomban (két változat), valamint a kolozsvári Történeti Múzeum és a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum (a Tamási Áron Gimnázium hajdani kápolnájából került ide) gyűjteményeiben őriznek másolatokat. Az egyik mikházi példány érdekessége, hogy a kis Jézust áldásra emelt kézzel ábrázolták. Kerelőszentpálról egy fogadalmi kép ismert, amely 1737-ben készült. Öltöztetett formában ábrázolt, kőszobor változat a dévai ferences templom külső homlokzatán látható.

Típusa alapján egyedülállónak tekinthető az erdélyi, de még a Kárpát-medencei emléanyagban is a székelyudvarhelyi ferences templom Szent Péter és Szent Pál tiszteletére emelt főoltára központi fülkéjében látható, az erdélyi barokk faszobrászat legjobb műalkotásai közül való Mária-szobor, amely a XVIII. század közepén készült. A kis Jézus nélkül ábrázolt Mária jobb kezében a tisztaság szimbólumaként lilium volt, míg lába alatt a „tévtanokat író és görcsösen védő” eretnek tűnik föl.

A Mária-tisztelet erdélyi ábrázolásait bemutató kiállítás a XIX-XX. századi változatokat bemutató táblával zárul. Az itt bemutatott típusok többnyire az említett korszak Mária-jelenéseihez köthetők. Nem képviselnek különösebb művészettörténeti értéket, mivel ezek tömegáruként, nagy mennyiségben, szerényebb kivitelezésben forgalmazott képek és szobrok, de elengedhetetlen kellékei napjaink Mária-tiszteletének. A XIX-XX. század fordulójától kezdve a Lourdes-i Boldogasszony, illetve a Jézus Szíve ábrázolásai annyira népszerűvé váltak, hogy Erdély szintén minden templomában helyet kaptak, egyes esetekben (pl. Mikháza) kiszorítva a templom központi elhelyezésében levő, művészettörténeti szempontból jelentősebb alkotást. A Lourdes-i Boldogasszony szobraival ellentétben a későbbi Mária-jelenésekhez kapcsolódó ábrázolások, mint a Fatimai Szűzanya,

Rosa Mystica Erdély templomaiban korántsem annyira elterjedtek. Nagyobb előfordulásuk magántulajdonban figyelhető meg. A szentsarok vagy a házi oltár központi elemeként a magánáhitat, a templomon kívül szerveződő imaalkalmak sokszor elmaradhatatlan kellékeként pedig a közösségi imádkozás elmélyülését segítik.

A kiállítás tanulságaként elmondható, hogy Erdélyben is fellelhető nagyon sok, Európára jellemző Mária-ábrázolás típus és kegykép. Legtöbbjük általánosan elterjedt, de néhányuk a Kárpát-medencében ritkaságszámba menő változatnak tekinthető (pl. Etéd – Stella Matutina, a kölni St. Maria vom Frieden templom egykori „Béke Királynője” kegyszobrának másolata, Parajd – Nepomuki Szent János a kolozsvári Könnyező Szűz oltalmába ajánlja magát).

A fennmaradt emlékekből kiderült, hogy Erdélyben a legismertebb, legnépszerűbb és a legnagyobb tiszteletnek örvendő Mária-ábrázolás a kolozsvári Könnyező Szűz kegyképe, amelynek másolatai Erdélyen kívül is elterjedtek, mint pl. Győr, Székesfehérvár.

A kiállítás anyagából ízelítőt kaphatunk arra vonatkozóan is, hogy miként épülnek be görögkeleti és görög katolikus ikonok, majd válnak prototípussá a római katolikus kegyképek sorában.

A számba vett emlékek között vannak olyanok, amelyek bizonyos európai zarándokhelyek erdélyi filiációin találhatóak, mint az alvinci Lehajtott fejű Mária, a brassói Segítő Mária, a máriaradnai Skapulárés Boldogasszony, a segesvári Várandós Mária és a napjainkra már elpusztult gyulafehérvári Hodigitria-ikon.

A kiállításon bemutatott egyes témakörök ismertetése és az emléanyag válogatása korántsem a teljesség igényével készült. Remélhetőleg alkalmas arra, hogy rövid áttekintést nyújtson Mária tisztelőinek e gazdag emlékanyagáról, és felkeltse a különböző tudományterületek képviselőiben az érdeklődést a kutatások későbbi elmélyítéséhez, és nem utolsósorban jelentőségük hangsúlyozásával elősegítse a számtalan esetben művelődés- és egyháztörténeti szempontból is fontos műalkotások megőrzését.

Fábián Gabriella

A kiállítást rendezték, a táblák és a katalógus szövegét írták: Fábián Gabriella néprajzkutató, Kovács Zsolt művészettörténész, Mihály Ferenc restaurátor, Miklós Zoltán muzeológus, Terdik Szilveszter művészettörténész. Szakmai tanácsadó: Szilárdfy Zoltán.

A kiállított műtárgyak:

- Mária-szobor – „Virgo Singularis” (Székelyudvarhely, ferences templom. Főoltár. XVIII. század közepe)
- Napba öltözött asszony (Homoród-karácsonyfalva, római katolikus templom. A főoltár egykori központi képe. XVII. század második fele)
- Győztes Immaculata (Gyulafehérvár, Érseki Székesegyház. Mellékoltár. Feltehetően Schuchbauer Antal. XVIII. század közepe)
- Győztes Immaculata (Kézdivásárhely, kantai ferences templom. Májor Gáspár képfaragó és Szerecsen József képiró. 1756.)
- A bécsi kapucinusok Segítő Mária kegyképeinek másolata, a Brassóban kegyképként tisztelt Boldogasszony képe fogadalmi tárgyakkal (Brassó, ferences templom. XVIII. sz. első fele)
- A kolozsvári Könnyező Mária kegykép másolata (Székelyudvarhely, ferences templom. Mellékoltár. XVIII. sz.)
- Zetelaki Szabó János és felesége fogadalmi képe a kolozsvári Könnyező Szűz tiszteletére (Szentkatolna, római katolikus templom)
- Nepomuki Szent János a kolozsvári Könnyező Szűz oltalmába ajánlja magát (Parajd, római katolikus plébánia. Egykori oltár oromzati képe. 1749.)
- Máriazelli kegyszobor másolata (Székelyudvarhely, Haáz Rezső Múzeum)
- Gróf Haller Gáborné Károlyi Klára fogadalmi képe a máriazelli Szűzanya tiszteletére (Kerelőszentpál, a Haller család sírkápolnája. 1737. Jelenleg a marosvásárhelyi Egyházművészeti Gyűjteményben)
- Gróf Haller Gáborné Károlyi Klára fogadalmi képe a máriapócsi Könnyező Szűz tiszteletére (Kerelőszentpál, római katolikus templom. 1740 körül. Jelenleg a marosvásárhelyi Egyházművészeti Gyűjteményben)
- A Lorettói Boldogasszony kegyszobor másolata (Szamosújvár, ferences templom. XVIII. század közepe)
- A máriaradnai Skapulárés Boldogasszony kegykép másolata (Marosludas, római katolikus plébánia. XVIII. század közepe)
- A Róma közelében fekvő Genazzano Jótanács Anyja kegyképeinek másolata (Körösbánya, ferences templom)